

Антонова О.Є., Дубасенюк О.А. Технологія вивчення основ теорії і методики виховання у вищих педагогічних закладах освіти // Технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів: Навчальний посібник / За заг.ред. О.А.Дубасенюк. – Житомир: Житомир.держ.пед.ун-тет, 2001. – С. 47-78.

II. ТЕХНОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ ОСНОВ ТЕОРІЇ І МЕТОДИКИ ВИХОВАННЯ У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Вивчення основ теорії і методики виховання є невід’ємною складовою формування творчої особистості майбутнього вчителя. Технологія оволодіння студентами основами виховної роботи вчителя-вихователя спрямовується на формування у майбутнього педагога розуміння соціальної значимості обраної професії, оволодіння певною базою необхідних теоретичних знань і умінь застосовувати їх у діяльності вчителя-вихователя.

У Конституції України зазначається, що людина визнається найвищою соціальною цінністю. Отож, метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями.

Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємодопомоги між націями і народами. Освіта покликана прокладати дорогу новій соціальній, економічній, правовій та політичній культурі, робити наше суспільство динамічним і відкритим.

Головна мета національного виховання – набуття молоддю соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді, незалежно від національної приналежності, рис громадянина Української держави, моральної, художньо–естетичної, правової, трудової, екологічної культури.

У Законі України “Про освіту” підкреслюється, що навчально–виховний процес у державних закладах освіти повинен бути вільним від втручання політичних партій, громадських та релігійних організацій. Це зафіксовано і в новій Конституції України. Отже, уся відповідальність за підготовку майбутнього вчителя покладається на керівництво університету і професорсько–викладацький склад кафедр. Причому відповідною роботою серед студентів у тій чи іншій формі повинні займатися всі викладачі. Це їх професійний і громадянський обов’язок. Одночасно необхідно, щоб і студенти усвідомили, що їх обов’язком є систематичне оволодіння професійними знаннями, практичними навичками, педагогічною майстерністю, підвищення свого культурного рівня

У здійсненні цієї мети важливу роль покликані відіграти предмети педагогічного циклу, і, перш за все, розділ педагогіки “Теорія і методика виховання”. При цьому треба мати на увазі, що педагогічний навчальний заклад готує спеціалістів для середніх навчальних закладів, а тому потрібно не лише формувати риси вихованої людини – інтелігента, а й навчити її саму виховувати учнівську молодь. У роботі вчителя необхідна творчість, постійна активна самостійна діяльність, самовдосконалення.

Істотні зміни у суспільно–політичному житті нашої країни, проголошення України суверенною і незалежною державою вимагають відмови від багатьох застарілих форм і методів навчальної роботи, від переважно кількісних показників у цій роботі, утвердження пошуку нового, орієнтації на педагогічне співробітництво викладача і студента, на розвиток особистості майбутнього вчителя, поваги до його гідності. Головним завданням педагогічного закладу освіти є формування людини мислячої, прищеплення їй почуття причетності до Української держави, її культури, народу.

Студент педагогічного навчального закладу готує себе не лише до навчання дітей, а й до їх виховання. Одним з основних завдань підготовки майбутнього вчителя є засвоєння та збагачення історико–культурних надбань українського народу – громадян України усіх національностей, традицій української народної педагогіки та досягнень психолого–педагогічної науки.

Основна мета цієї роботи полягає у підготовці педагога, здатного забезпечити різнобічний розвиток людини як особистості і найвищої цінності суспільства, розвиток її розумових, фізичних та естетичних здібностей, виховання високих моральних якостей, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого та культурного потенціалу українського народу. Результатом виховної роботи має бути прищеплення студентам поваги до загальнолюдських цінностей, Української держави, її символіки, кращих національних і світових культурних традицій, терпимості і поваги до думки інших, глибокого розуміння особистої відповідальності за долю незалежної України.

Технологічна побудова розділу “Теорія і методика виховання” включає такі структурні елементи: цільовий, змістовий та процесуальний компоненти.

Цільовий компонент технології.

Під час проектування цілей та завдань технологічного процесу формування у майбутніх учителів знань та умінь з теорії і методики виховної роботи використано логіку таксономії навчальних цілей, розроблену групою американських вчених під керівництвом Б.С.Блума у когнітивній сфері.

Відповідно до визначених цілей технологічного процесу виділяються рівні сформованості у студентів знань з розділу “Теорія і методика виховання”. В остаточному варіанті технологічна побудова системи цілей розділу, визначених через певні види діяльності студентів, має такий вигляд:

Таблиця 2.1
Категорії цілей у пізнавальній сфері.

Категорії цілей	Змістова інтерпретація категорій навчальних цілей	Методи навчання
Репродуктивний рівень (знання)	Подати визначення основних понять розділу - “виховання”, “процес виховання”, “сутність виховання”, “мета, ідеал виховання”, “закономірності виховання”, “принципи виховання”, “форми, методи, засоби, прийоми виховання”, “самовиховання”, “перевиховання”. Висвітлити основні компоненти процесу виховання, тенденції його розвитку у сучасній школі. Визначити рушійні сили процесу виховання особистості.	Бесіда, експрес-контроль, тест, індивідуальне опитування, фронтальне опитування, колоквіум, взаємоопитування.
Адаптивний рівень (розуміння)	Подати інтерпретацію опорної схеми розділу. Пояснити залежність результатів виховання від взаємодії зовнішніх і внутрішніх чинників розвитку особистості. Проаналізувати мету виховання відповідно до конкретно-історичного періоду. Дати інтерпретацію принципів виховання з урахуванням сучасних тенденцій розвитку школи в Україні. Інтерпретувати сутність загальних закономірностей виховання.	Індивідуальні завдання, подання інформації, консультація, робота у парях змінного складу, дискусія, евристична бесіда, коментоване міркування, коментований доказ.
Конструктивний рівень (застосування)	Продемонструвати знання сутності базових понять розділу у процесі рішення педагогічних ситуацій під керівництвом викладача, застосовуючи при цьому традиційні форми, методи і засоби для розв’язування стандартної проблеми. Продемонструвати знання щодо застосування методів, засобів, прийомів виховання. Навести приклади реалізації принципів виховання у ситуаціях вибору. Сконструювати план виховної роботи, проекти виховних заходів різного типу.	Розв’язування педагогічних задач, тестування, мікрвикладання, наведення прикладів, індивідуальні завдання, ділові ігри.
Творчий рівень (аналіз)	Проаналізувати основні положення “Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти”. Виділити структурні компоненти процесу виховання. Проаналізувати основні напрями виховного процесу. Проаналізувати взаємоз’язок понять “виховання” і “самовиховання”. Проаналізувати особливості різних класифікацій методів та засобів виховання. Використовувати набуті знання у нестандартних ситуаціях, при розв’язуванні складних виховних проблем під керівництвом викладача, застосовуючи при цьому нестандартні виховні форми, методи, прийоми, засоби.	Вивчення, аналіз, конспектування педагогічної літератури, аналіз педагогічних понять, концепцій виховання, контент-аналіз, аналіз повідомлення, доповіді на занятті, коментоване читання, рецензування, розв’язування педагогічних задач проблемного характеру.
Дослідницький рівень (синтез)	Розкрити сутність досвіду вчителів-новаторів у сфері виховання. Розробити план різних за формою виховних заходів. Написати реферати з актуальних проблем виховання. Розробити опорну схему одного з напрямів виховного процесу. Визначити одну з актуальних проблем виховання дітей і розробити шляхи і	Реферативні форми роботи, доповіді, розробка опорних схем, таблиць, моделювання виховних заходів, розробка рольових ігор, диспути,

	технологію її розв'язування. Узагальнити результати своєї діяльності.	дискусії, рольове проектування.
Оцінно-узагальнюючий рівень (оцінка)	Оцінити значення того чи іншого матеріалу у цілісній системі розділу, ґрунтуючись на чітких критеріях оцінки. Оцінити логіку побудови педагогічних систем А.С.Макаренка, В.О.Сухомлинського та порівняти їх на основі розроблених чинників. Виділити інноваційні підходи у педагогічних системах М.Монтессорі, С.Френе, Я.Корчака та оцінити їх внесок у загальну теорію виховання та розвитку особистості. Обґрунтувати педагогічні здобутки вихователів-майстрів за визначеними критеріями для визначення перспектив розвитку української системи виховання. Побудувати один з варіантів гуманістично орієнтованої класифікації методів та принципів виховання.	Експертна оцінка, ділова гра, проведення експерименту, мозковий штурм, колективний пошук, анкетування, тестування.

Серед **загальних цілей** вивчення розділу “Теорія і методика виховання” можна визначити такі:

ознайомлення з базовими поняттями розділу; формування розуміння сутності категорії “виховання”; усвідомлення цілей, завдань, специфіки, структури процесу виховання; стимулювання у студентів інтересу до процесу виховання особистості і розвиток у них позитивного ставлення до педагогічної теорії і практики у сфері виховання; підготовка майбутнього вчителя до свідомого вибору оптимальних форм, методів, засобів виховної роботи.

Отже, поглиблюючи набуті знання з педагогіки при вивченні курсу "Теорія і методика виховання", майбутні вчителі мають:

- * оволодіти знаннями, які характеризують цілі, закономірності та принципи виховання дітей різних вікових груп;
- * вивчити зміст, форми та методи виховної діяльності у сучасній школі;
- * аналізувати особливості виховної діяльності педагога та способи організації виховного процесу;
- * усвідомлювати сутність процесу виховання, спираючись на сформовані уміння аналізувати педагогічні джерела з метою осмислення позицій різних авторів стосовно розуміння глибинної суті виховання;
- * застосовувати набуті знання при розв'язанні педагогічних задач та моделюванні елементів виховного процесу при підготовці та проведенні практичних занять;
- * оцінювати значення того чи іншого підходу до визначення сутності виховних явищ.

Виходячи із стратегічних цілей розділу курсу, можна сформулювати **оперативні завдання** для кожного окремого практичного заняття. Наприклад, за результатами вивчення теми "Загальні методи виховання" студенти мають:

- знати сутність понять "метод", "засіб", "прийом" виховної діяльності педагога;
- аналізувати та розуміти специфіку кожного окремого методу виховання; встановлювати зв'язки між ними; знаходити шляхи вдосконалення методів виховання;
- усвідомлювати умови ефективного відбору необхідних методів;
- класифікувати методи виховання на основі аналізу зв'язків між ними;
- застосовувати одержані знання у процесі розв'язання педагогічних задач та моделювання виховних ситуацій;
- оцінювати доцільність застосування того чи іншого методу при розв'язанні педагогічних задач та при аналізі педагогічних джерел.

Таким чином, конкретизація цілей курсу відбувається в два етапи. На першому - вирізняються цілі курсу, на другому - цілі поточної навчальної діяльності.

Треба зазначити, що одним з провідних завдань педагогічного навчального закладу є формування позитивної мотивації майбутнього педагога до виконання ним професійних обов'язків, створення умов для розвитку педагогічного мислення студентів і оволодіння ними уміннями та навичками, що є необхідними для творчого підходу до організації і здійснення вчителем навчально-виховного процесу сучасної школи. Технологічна побудова вивчення розділу “Теорія і методика

виховання” передбачає розробку цілей навчання, спрямованих на розвиток емоційно-ціннісної сфери особистості майбутнього вчителя, яка має такий вигляд (табл.2.2):

Таблиця 2.2

Категорії навчальних цілей в емоційній сфері

Категорії цілей	Змістовна інтерпретація цілей	Методи навчання
Сприйняття	Уміти сприймати факти, поняття, закономірності, принципи, ідеї виховання, педагогічного досвіду у сфері виховання. Формувати здатність сприймати, спостерігати педагогічні явища у виховній роботі.	Спостереження, аналіз, бесіда, індивідуальне опитування, розповідь, робота з довідковою літературою.
Акцентація	Визначати своє ставлення до педагогічної теорії, практики, до професії педагога-вихователя і до цінностей виховної діяльності. Формувати готовність до виховної діяльності. Виробляти погляди на суть процесу виховання, вартості національного виховання.	Бесіда, дискусія, анкетування, діалог.
Оцінювання	Приймати чи неприймати цінності педагогічної професії, усвідомлювати суспільну значущість, гуманістичну природу педагогічної професії, цілі, сутність і специфіку виховного процесу. Виробляти власну позицію щодо цінностей професійної виховної діяльності. Формувати власну позицію, точку зору на те чи інше явище, певне ціннісне ставлення до факту, події, педагогічної ситуації.	Аналіз, синтез, порівняння.
Організація	Концептуалізувати цінності виховання, створювати систему цінностей виховання, моделювати плани виховних заходів. Розвивати здатність самостійно виділяти проблеми виховання, осмислювати їх та знаходити гуманістичні форми, методи, засоби їх розв’язування.	Моделювання, синтез, творчі індивідуальні завдання.
Закріплення системи цінностей	Вибирати власну систему педагогічних цінностей, ціннісного ставлення до концепцій, різноманітних підходів до процесу виховання, педагогічних інновацій. Виробляти власну поведінку відповідно обраним цінностям педагогічної професії. Формувати власну педагогічну концепцію, філософію виховання як підґрунтя майстерності професійної діяльності, педагогічного світогляду, педагогічного мислення, особистісних якостей.	Тренінг, ділова гра, розробка альтернативних проєктів виховної роботи.

Змістовий компонент технології

Професійна підготовка майбутніх учителів до виховної діяльності вимагає глибокого осмислення ними цілей, завдань, сутності і специфіки процесу виховання, його змісту, структурних компонентів, знання яких допоможе планувати та організувати виховну роботу, передбачаючи її зміст і методику проведення на кожному етапі. Тому змістовий компонент технології включає в себе вивчення таких структурних елементів як сутність, мету, зміст, форми і методи виховання особистості і колективу. Особливої уваги приділяється категорійному аналізу поняття “виховання”, яке розглядається, по-перше, як соціально-історичне явище, що концентрує історію, сучасне та майбутнє індивідів, колективу, народу, суспільства; по-друге, як процес передачі та засвоєння соціального досвіду, духовної культури з метою подальшого розвитку особистості та суспільства в цілому; по-третє, як таке, що спрямоване на всебічний і гармонійний розвиток особистості.

Сучасна педагогіка визначає сутність процесу виховання як організацію життя дитини, виховання навичок і звичок - стійких форм поведінки та вчинків як способів поведінки у суспільстві. При цьому слід зазначити, що існують різні підходи до розкриття сутності процесу виховання.

На практичних заняттях з педагогіки за допомогою методу контент-аналізу, студенти опрацьовують різні визначення поняття “виховання”. Вони намагаються у кожному визначенні виділити категорійні (суттєві) ознаки, тобто ті ознаки, які найбільш повно характеризують дане поняття. Заключним етапом цієї роботи є порівняльний аналіз виділених ознак і їх узагальнення за схемою (табл. 2.3.):

Таблиця 2.3

Приклад результатів роботи студентів при аналізі категорійних ознак поняття “виховання”

№/п	Категорійні ознаки	Кількість авторів (абсолютне значення)	Кількість авторів (у відсотках від загальн. кількості)
ВИХОВАННЯ – ЦЕ:			
1.	Процес	10	100

2.	Вплив, дія	6	60
3.	Взаємодія	3	30
4.	Цілеспрямована діяльність	5	50
5.	Управління	5	50
6.	Керівництво	4	40

Таким чином, за результатами проведеного аналізу студенти повинні дійти висновку, що:

1. Виховання є процес (процес формування і розвитку особистості; багатогранний процес духовного збагачення особистості; процес взаємодії двох учасників виховання). Взагалі, процес - це сукупність закономірностей і послідовних дій, спрямованих на досягнення певного результату. Процесуальний характер виховання виражає його внутрішню сторону, глибокі якісні зміни, що відбуваються у духовному, фізичному та психічному станах особистості;

2. Виховання є вплив, дія (тобто, воно розуміється не як механічна проекція педагогічних впливів на вихованця, а як внутрішня глибинна робота суб'єктів педагогічної взаємодії, що викликає відповідну внутрішню позитивну реакцію, активність, прагнення до саморозвитку);

3. Виховання є взаємодія (взаємодія всіх суб'єктів і об'єктів виховного процесу). Категорія взаємодії відтворює процеси дії різноманітних об'єктів один на одного, їх взаємозумовленість і зміну стану. Виховання як взаємодію треба розуміти як дію вихователів і вихованців один на одного, що має на меті взаємні зміни їх поведінки, діяльності, відносин, установок. Розуміння виховання як взаємодії безпосередньо пов'язане з поняттям педагогічного співробітництва, яке реалізувалось у комунарській методиці, дістало подальший розвиток у педагогічних працях Ш.О.Амонашвілі, Ю.П.Азарова, І.Кона, у практиці роботи С.Л.Рябцевої, І.Д.Демакової, Ю.М.Чесних, О.А.Захаренка, С.Д.Маргуліса та ін.;

4. Виховання є діяльність (цілеспрямована, різноманітна, взаємозв'язана діяльність вихователів і вихованців);

б. Виховання є управління (управління як формування потреб у постійному саморозвитку і самореалізації фізичних і духовних сил, як складна єдність масових, колективних і групових впливів; управління всіма соціальними відносинами з точки зору цілісного підходу до процесу виховання);

б. Виховання є керівництво розвитком особистості вихованців, здібностями та задатками людини згідно з потребами суспільства.

Отже, можна зробити висновок, що виховання - це

- процес, що веде до певних змін;
- управління та керівництво розвитком особистості;
- дія всіх суб'єктів та об'єктів педагогічного процесу;
- розвиваюча діяльність.

Таким чином, виховання у сучасному розумінні - це цілісний цілеспрямований соціальний процес передачі досвіду гуманістичних міжособистісних і суспільних відносин у реально існуючих і спеціально створюваних умовах, процес підготовки людини і колективу до життя і праці, формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості кожного, співтворчість усіх суб'єктів виховання, що включає також процес самовиховання. В.О.Сухомлинський зазначав, що виховує кожна хвилина життя і кожний куточок землі, кожна людина, з якою особистість, що формується, стикається випадково, мимохідь. Усе, що проходить поза людиною, тою чи іншою мірою відбивається в її думках, поглядах, почуттях, ставленні до інших людей.

Другим суттєвим аспектом змістового компоненту технології вивчення основ теорії виховання є проблема мети виховання в історії розвитку освіти і педагогіки. Мета виховання – це сукупність якостей особистості, до виховання яких прагне суспільство. Вона має об'єктивний характер і виражає у найбільш загальній формі ідеал людини. Ідеал – це уявлення про зразок людської поведінки і стосунків між людьми, що формується під впливом розуміння мети життя. Будь-яке виховання – від найменших заходів до державних програм – завжди має цілеспрямований характер. Виховання без мети не існує. Меті підпорядковуються всі компоненти: зміст, організація, форми, методи виховання. Мета – це та характеристика, що визначає виховну систему в цілому. Саме цілі і засоби їх досягнення відрізняють одні виховні системи від інших. Цілі виховання визначаються потребами розвитку суспільства, залежать від способу виробництва, темпів прогресу, досягнутого рівня розвитку педагогічної теорії і практики, можливостей суспільства. Отже, мета виховання носить конкретно-історичний характер і змінюється відповідно до соціального, духовного і матеріального рівнів розвитку суспільства. Саме тому ідеал і мета виховання

змінювались протягом історичного розвитку людства, що можна проілюструвати за допомогою таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Ідеал і мета виховання на різних етапах розвитку суспільства.

№	Суспільно-економічна формація	Класи	Ідеал виховання особистості	Мета виховання
1	Первісно – общинна	Відсутні	Сильний, спритний, хитрий, мужній мисливець і воїн; сильна, здорова господиня (“хранителька вогнища”).	Озброєння людини досвідом виживання.
2	Рабовласницька (на прикладі Давньої Греції)	Рабовласники Раби	Фізично і морально досконала, гармонійна людина. Сильний, здоровий, покірливий працівник.	Гармонійна єдність внутрішнього і зовнішнього, духовного і фізичного (“калокагатія”). Підготовка до виконання наказів, підкорення, фізичної праці.
3	Феодальна: а) Епоха Середньовіччя	Феодали Феодально залежні селяни Мешканці міст	Аскетичний, фізично-досконалий воїн. Працьовитий, фізично здоровий працівник. Спритний, розумний майстер своєї справи.	Оволодіння сімома лицарськими доброчинностями. Оволодіння навичками і знаннями ведення сільського господарства Оволодіння трудовими навичками і знаннями, розумовими операціями.
	б) Епоха Відродження	Ті ж самі	Відродження античного ідеалу гармонійної людини, збагачення його ідеєю “всебічності” розвитку. Виникнення цілісної концепції ідеалу всебічно і гармонійно розвинутої особистості.	Всебічний і гармонійний розвиток особистості.
4	Капіталістична	Буржуазія Робітники	Прагматичний, освічений, морально і фізично розвинутий “господар життя”. Здоровий, сильний, морально підготовлений кваліфікований робітник.	Формування тих якостей, які потрібні у суспільному житті; оволодіння необхідною базою знань у привілейованих закладах освіти. Одержання робітничої кваліфікації і необхідного мінімуму знань у спеціалізованих закладах освіти.

Проте, треба зазначити, що на сучасному етапі розвитку українського суспільства, незважаючи на всі зміни у житті, загальна мета виховання залишається незмінною – формування всебічно і гармонійно розвинутої особистості. Але наведене формулювання має багато слабких місць, серед яких:

надто загальний характер без врахування певних національних особливостей і сучасних соціально-економічних умов; стереотипність; знеособленість. Тому загальна мета виховання потребує уточнення і конкретизації з урахуванням названих чинників. Отже, поряд з загальною метою виховання *головною метою виховання в Україні* визнається набуття молоддю соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнародних взаємин, формування у молоді, незалежно від національної приналежності, рис громадянина Української держави, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури.

Закономірності і принципи процесу виховання. Життєвість та ефективність процесу виховання визначається тими рушійними силами, які живлять його у досягненні мети. Рушійними силами процесу виховання є внутрішні суперечності. Серед них слід виділяти ситуативні та загальні (процесуальні), природні або штучно створені ускладнення у процесі виховання та самовиховання.

Наявність загальних суперечностей призводить до загальних положень, які, з одного боку, виступають у формі закономірностей і принципів виховання, а з другого - орієнтують на організацію й управління педагогічним процесом.

Філософія розглядає закон як внутрішній і необхідний зв'язок між двома явищами. У закономірностях розвитку явищ і процесів відображено об'єктивні, стійкі зв'язки та взаємозв'язки, що повторюються або відносно не змінюються. Закони й закономірності педагогічного процесу відображують закони розвитку суспільства та його складових, їх конкретизацію. Вони діють у гармонійній єдності із законами природи та законами розвитку людства. Закономірності педагогічного процесу описують внутрішні його суттєві суперечності, зв'язки та взаємозв'язки.

Грунтуючись на глибокому розумінні основних педагогічних процесів та явищ, майбутні вчителі засвоюють основні педагогічні теорії, закони, закономірності тощо. Наводимо приклади планів, за якими працюють студенти, характеризуючи закономірності і принципи виховання.

Що необхідно знати про закон (закономірність).

1.	Зв'язок між якими явищами (процесами) відображає закон (закономірність).
2.	Формулювання закону (закономірності).
3.	Фактичний матеріал, що підтверджує справедливість закону. (закономірності).
4.	Врахування та застосування закону (закономірності) у практичній педагогічній діяльності.

Що необхідно знати про теорії.

1.	Емпіричні матеріали, що стали підґрунтям для розробки теорії.	
2.	Основні поняття теорії.	
3.	Основні положення (принципи) теорії.	Ядро теорії.
4.	Коло явищ, які підлягають даній теорії.	Наслідки з теорії.

Наведені плани являють собою одну з форм теоретичного узагальнення і сприяють розвитку професійного мислення вчителя. Крім того, студенти виконують ряд завдань, які також сприяють процесу узагальнення та закріплення набутих знань.

Для прикладу, заповнити таблицю, користуючись знаннями про відомі педагогічні концепції:

Цілі виховної діяльності	Педагогічна концепція
?	Авторитарне виховання.
?	Вільне виховання
?	Особистісно-орієнтоване виховання

Можливими варіантами роботи є завдання підготувати і заповнити наступні таблиці:

а)

Закономірності виховання	Виражає зв'язок між наступними явищами
1.	?

б) Назвати загальні закономірності виховання і відповідні загальні принципи виховання

Закономірності виховання

Загальні принципи виховання

1.

1 - ?

2 - ?

3 - ?

Треба зазначити, що існують певні варіанти виділення закономірностей у підручниках і посібниках з педагогіки. Тому студентам пропонується такий варіант загальних закономірностей і загальних принципів виховання:

Загальні закономірності виховання	Загальні принципи виховання
1. Мета, характер і зміст виховання зумовлюються об'єктивними потребами суспільства, інтересами держави і панівних класів, соціокультурними і етнічними нормами і традиціями.	1. Принцип суспільної спрямованості виховання. 2. Принцип суб'єктності – розвиток здатності дитини усвідомлювати своє “Я”.
2. Результати виховання зумовлюються узгодженістю виховних впливів, впливу об'єктивних і суб'єктивних факторів	1. Принцип єдності виховних впливів сім'ї, освітніх закладів, колективу, громадських організацій. 2. Принцип врахування індивідуальних і вікових особливостей, особистісних характеристик і можливостей дитини. 3. Принцип узгодженості прямих і паралельних педагогічних впливів.
3. Позитивна реакція особистості на педагогічні впливи зумовлена врахуванням її потреб, інтересів і	1. Принцип особистісно-орієнтованого підходу у вихованні.

можливостей, вимогливим і шанобливим до неї ставленням, опорою на позитивне, створенням оптимістичних перспектив особистісного розвитку.	2. Принцип гуманістичної спрямованості виховання. 3. Принцип опори на позитивне.
4. Ефективність виховання визначається ступенем власної активності особистості, змістом і способами організації діяльності, до якої вона включена, мотивами участі у діяльності, характером педагогічного керівництва діяльністю дітей.	1. Принцип діяльнісного підходу. 2. Принцип стимулювання активності особистості, її участь у соціально корисній і значимій діяльності. 3. Принцип узгодженості педагогічного керівництва діяльністю і розвитку ініціативи та самостійності вихованців. 4. Принцип варіативності діяльності, відповідність її змісту мінливим потребам, інтересам, можливостям особистості.
5. Ефективність виховання зумовлена визнанням особистості як цілісності і відповідною організацією виховних впливів і взаємостосунків.	1. Принцип цілісного підходу у вихованні. 2. Принцип орієнтації педагогічної діяльності і взаємодії на формування свідомості і досвіду діяльності. 3. Принцип естетизації дитячого життя.
6. Ефективність виховання у підлітковому і юнацькому віці обумовлена здатністю вихователів зрозуміти прагнення юної людини до самостійності і незалежності та відмовитися від прямих способів педагогічного впливу.	1. Принцип співробітництва, партнерства у виховних відносинах. 2. Принцип активізації морально-вольових сил дитини і пробудження безпосереднього інтересу до справи.

Мета виховання реалізується через систему виховної роботи, яка охоплює розумове, моральне, трудове, естетичне й фізичне виховання в їх нерозривному зв'язку, взаємозалежності та взаємозумовленості. Кожен з цих напрямів має свій зміст і конкретні завдання.

1. Формування наукового світогляду. Спрямоване на ґрунтовне засвоєння студентами природничих і гуманітарних наук, зокрема філософії як ядра світогляду; розвиток їх наукового мислення; вироблення уміння відстоювати світоглядні позиції, наукового аналізу явищ природи і суспільства; подолання розриву в теоретичній та організаційно–практичній підготовці майбутнього вчителя. Світоглядна підготовка учнів передбачає розвиток у них пізнавальної активності і культури розумової праці, вироблення уміння самостійно здобувати знання, застосовувати їх у своїй практичній діяльності.

2. Громадянське та патріотичне виховання. Передбачає виховання національної самосвідомості, любові до рідного краю, України, її народу, культурно–національних, духовних надбань у контексті загальнолюдських історико–культурних цінностей; прищеплення почуття особистої відповідальності за долю Української держави, рідної мови, культури; виховання молоді у душі взаємоповаги, взаєморозуміння, миру, злагоди між народами, етнічними групами; формування культури міжнаціональних взаємин; розвиток навичок самоврядування, соціальної активності і соціальної відповідальності суб'єкта громадянського суспільства у процесі суспільної діяльності.

3. Правове виховання. Його метою є формування правової культури – прищеплення поваги до прав і свобод людини і громадянина, Конституції, державних символів (герба, прапора, гімну); знання й дотримання у поведінці Законів України; активна протидія особам та установам, що порушують закони, завдають збитків державі, зазіхають на територіальну цілісність і незалежність України. Розвиток правосвідомості передбачає вільне володіння державною мовою, засвоєння основ державного, трудового, громадянського, сімейного і кримінального права.

4. Моральне виховання. Передбачає прищеплення й розвиток моральних почуттів і рис особистості, переконань і потреби поводити себе згідно з моральними нормами, що діють у суспільстві; опанування духовною культурою людства, нації, найближчого соціального оточення; наслідування кращих моральних зразків родини, українського народу, загальнолюдських моральних цінностей.

5. Трудове виховання. Спрямовується на вироблення: свідомого ставлення до праці як вищої цінності людини і суспільства; внутрішньої потреби сумлінно і творчо навчатись і працювати; оволодіння науковою організацією праці; виховання працелюбності, дисциплінованості, відповідальності, діловитості; створення та збереження матеріальних і духовних цінностей.

7. Художньо–естетичне виховання. Передбачає духовне збагачення учнів; формування основ естетичної культури, розвиток художніх здібностей і почуттів; розширення їх світогляду, збагачення знань у галузі літератури й мистецтва, формування високих етичних якостей, естетичних поглядів та смаків, що ґрунтуються на народній естетиці та на кращих надбаннях цивілізації; вироблення умінь особисто примножувати культурно–мистецьку спадщину народу, відчувати й відтворювати прекрасне у повсякденному житті.

8. Екологічне виховання. Спрямовується на вироблення екологічної культури; усвідомлення важливості гармонії людини і природи, значимості власного здоров'я та довкілля в житті

суспільства і людини, бережливе ставлення до природи, необхідності піклування про її збагачення та примноження.

9. Фізичне виховання та формування здорового способу життя. Спрямоване на формування фізично здорової, гармонійно розвиненої людини, здатної до творчої праці та розумного відпочинку; розвиток переконань, направлених на протидію протиправній поведінці; боротьбі з наркоманією, алкоголізмом, палінням; забезпечення повноцінного розвитку учнівської молоді, охорона і зміцнення їх фізичного, психічного та духовного здоров'я.

В узагальненому вигляді головні завдання кожного з напрямів виховної діяльності можна представити у таблиці 2.5.

Наступний важливий компонент структури процесу виховання, який є необхідним для оволодіння майбутніми вчителями - організаційні форми і методи виховання.

Форми організації виховної роботи вчителя-вихователя. У педагогічній літературі не існує єдиної думки щодо визначення форм виховної роботи. Дане поняття настільки багатогранне, що належить до таких, які важко піддаються визначенню. З філософської точки зору це і зовнішній прояв сутності явища, і встановлений вірець. Говорячи про форму організації виховної роботи, маємо на увазі завершену організацію виховного процесу у єдності всіх його компонентів; вираження змісту виховної роботи через певну структуру відносин педагогів і учнів, Є.В.Тітова визначає форму виховної роботи як встановлений порядок організації конкретних актів, ситуацій, процедур взаємодії учасників виховного процесу, спрямованих на розв'язування певних виховних задач; сукупність організаторських та організаційно-практичних прийомів і виховних засобів, що забезпечує зовнішній вираз виховної роботи.

Таблиця 2.5

Головні завдання основних напрямів процесу виховання.

Напрямок виховання	Базові поняття	Головні завдання	Методичне забезпечення практичного заняття
Розумове виховання	Розум, розсудок, інтелект, розумовий розвиток, рівень розумового розвитку, розумове виховання; знання, світогляд, мислення, пізнавальний інтерес; культура розумової праці, цілі, зміст, форми і методи розумового виховання.	1. Формування мотивації пізнавальної діяльності, розвиток пізнавальних інтересів, потреби у самоосвіті, почуття обов'язку і відповідальності. 2. Формування досвіду пізнавальної діяльності, здатності до творчості, розвиток мислення, оволодіння основними мислительними операціями. 3. Розвиток ерудиції, допомога в оволодінні системою знань, у формуванні світогляду, у засвоєнні способів діяльності. Формування емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу, знань, пізнавальної діяльності, самого себе, вироблення умінь і навичок культури розумової праці.	ТЕОРЕТИЧНІ: аналіз основних понять теми, конструювання визначень; співставлення понять «розумове виховання», «освіта», «навчання»; систематизація і структурування інформації. ПРАКТИЧНІ: проблемні питання, ділова гра, індивідуальні завдання, розв'язування педагогічних задач, тестові завдання.
Моральне виховання	Мораль, моральність; Моральне виховання; Моральні почуття; Моральні переконання; Моральна свідомість; моральні звички; моральна спрямованість; моральний вчинок; моральна поведінка; моральний ідеал; цілі, зміст та методи морального виховання.	1. Формування моральної свідомості, основними категоріями якої є моральний ідеал, моральні норми і принципи, моральна мотивація, етична оцінка. 2. Розвиток моральних почуттів (гуманізму, сумління, обов'язку, принциповості, відповідальності, доброти, поваги до людей тощо). 3. Формування досвіду поведінки, яка відповідає прийнятним у суспільстві етичним нормам і традиціям, прищеплення моральних звичок.	ТЕОРЕТИЧНІ: аналіз основних понять теми; виявлення взаємозв'язків між основними поняттями; конструювання визначень понять; систематизація і структурування інформації. ПРАКТИЧНІ: проблемні питання, розв'язання педагогічних задач, моделювання педагогічних ситуацій, ділова гра, навчальна дискусія, тестові завдання.

Трудове виховання	Трудове виховання; трудове навчання; суспільно-корисна праця; професійна підготовка; економічна освіта; економічне виховання; профорієнтація; профосвіта, профадаптація, профвиховання профдобір, цілі, зміст, форми і методи трудового виховання.	1. Формування мотивації та емоційно-ціннісного ставлення до праці як форми буття і засобу самореалізації. Виховання психологічної готовності до праці. 2. Формування системи знань, необхідних для виконання трудової діяльності, вибору професії, соціального, професійного та життєвого самовизначення. 3. Формування досвіду (способів) суспільно-корисної, виробничої діяльності; уміння застосовувати набуті знання у практичній діяльності; здатності до творчості. Оволодіння конкретними трудовими уміннями і навичками. Формування культури праці. 4. Підготовка школярів до свідомого вибору професії.	ТЕОРЕТИЧНІ: аналіз основних понять, конструювання визначень, систематизація і структурування інформації. ПРАКТИЧНІ: ділова гра, розв'язання педагогічних задач, тестові завдання.
Естетичне виховання	Естетика, естетичне виховання; форми естетичного виховання; методи естетичного виховання; естетична культура; естетичний смак	1. Формування естетичної свідомості – естетичних понять, поглядів і переконань. 2. Формування естетичних почуттів і смаків; педагогічно коректна протидія впливам псевдокультури, розвиток мотивації і здібностей до художньо-творчої діяльності. 3. Формування способів художньо-творчої діяльності, підтримка обдарованих дітей, вироблення досвіду організації побуту, праці, навчання відповідно до естетичних норм і здібностей.	ТЕОРЕТИЧНІ: аналіз основних понять, конструювання визначень, систематизація і структурування інформації. ПРАКТИЧНІ: ділова гра, розв'язання педагогічних задач, тестові завдання.
Фізичне виховання	Фізичний розвиток, фізичне виховання, фізична культура, фізичні вправи, гімнастика, спорт, туризм, цілі, зміст, форми і методи фізичного виховання.	1. Сприяння зміцненню здоров'я і загартування організму учнів. 2. Формування рухових умінь і навичок школярів. 3. Підготовка до захисту Батьківщини, оволодіння для цього прикладними видами спорту. 4. Підготовка до фізичної праці, виховання працездатності. 5. Виховання вольових і моральних якостей, свідомого ставлення до власного організму.	ТЕОРЕТИЧНІ: аналіз основних понять, конструювання визначень, систематизація і структурування інформації. ПРАКТИЧНІ: ділова гра, розв'язання педагогічних задач, тестові завдання.

Функції форм виховної роботи:

1. *Організаторська.* Будь-яка форма виховної роботи передбачає розв'язування організаційної задачі. У ролі організатора може виступати як педагог, так і учні. Організація справи відображає певну логіку дій, взаємодію учасників. Існують узагальнені методики (алгоритм) організації різних форм виховної роботи, які стали традиційними (бесіда, КТС, конкурси тощо). Ці методики передбачають послідовне проходження ряду стадій, етапів організації діяльності.
2. *Регулююча.* Використання тої чи іншої форми дозволяє регулювати як стосунки між педагогами, так і між дітьми. Завдяки формам відбувається формування норм соціальної поведінки.
3. *Інформаційна.* Реалізація цієї функції передбачає не тільки повідомлення учням того чи іншого обсягу знань, але й актуалізацію наявних знань, звернення до їх досвіду.

Класифікація форм виховної роботи. Форми педагогічної роботи розрізняють

- *за видами діяльності:* навчальна, трудова, спортивна, художня;
- *за способами впливу педагога:* безпосередні і опосередковані;
- *за часом проведення:* короткотривалі (тривалість від декількох хвилин до декількох годин), тривалі (від декількох днів до декількох тижнів), традиційні (такі, що регулярно повторюються);
- *за суб'єктом організації:* організаторами виступають педагоги, батьки або інші дорослі; діяльність організовується на основі співробітництва; ініціатива та її реалізація належить дітям;
- *за результатом:* інформаційний обмін, вироблення загального розв'язку (думки), суспільно значущий продукт;
- *за кількістю учасників:* індивідуальні (вихователь – вихованець), групові (вихователь – група дітей), масові (вихователь – декілька груп, класів).

До індивідуальних форм виховної роботи відносять: бесіди, задушевну розмову, консультацію, обмін думками, виконання спільних доручень, надання індивідуальної допомоги у конкретній роботі, творчий пошук розв'язання проблеми. До групових форм належать ради справи, творчі групи, органи самоврядування, мікрогрупи. Вплив педагогів у групових формах спрямовано на розвиток гуманних взаємостосунків між дітьми, формування у них комунікативних умінь. У зв'язку з цим важливим засобом є приклад демократичного, шанобливого, тактовного ставлення самого педагога до дітей. Серед масових форм можна назвати різні колективні справи, конкурси, вистави, концерти, подорожі, туризм, спортивні змагання тощо. Залежно від віку учнів та ряду інших умов педагоги можуть виконувати різні ролі при реалізації цих форм: провідного учасника, організатора, рядового учасника діяльності.

Орієнтовна схема характеристики форм виховної роботи:

1. Назва.
2. Тривалість проведення.
3. Попередня підготовка чи проведення експромтом.
4. Кількість учасників.
5. Організатор діяльності.
6. Характер впливу педагога.
7. Результат спільної діяльності.

При виборі форм організації виховної роботи слід керуватися такими положеннями:

- а) враховувати виховні задачі;
- б) визначати зміст роботи, основні види діяльності відповідно до завдань;
- в) скласти набір можливих способів реалізації намічених завдань, форм роботи з врахуванням принципів виховання, можливостей, підготовленості дітей, їх інтересів і потреб, матеріальної бази, зовнішніх умов (культурні центри, виробниче оточення), можливостей педагогів, батьків;
- г) організувати пошук форм виховання на основі колективного цілепокладання, забезпечуючи при цьому збагачення досвіду дітей новими ідеями, формами, перевірку підготовлених педагогом варіантів форм;
- д) забезпечувати відповідність змісту і форм виховної роботи.

Оскільки студент педагогічного навчального закладу готується до подальшої професійної діяльності у школі і серед функцій, які він буде виконувати як учитель, одне з провідних місць займає виховна, отже вже під час навчання майбутній педагог повинен ознайомитися з різноманітністю форм організації виховних заходів (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Орієнтовні варіанти виховних заходів з різних напрямів виховної роботи

Основні напрями виховної роботи	Зміст виховної діяльності	Варіанти виховних заходів
Громадянське та правове виховання	Спрямований на оволодіння учнями системою національних і загальнолюдських цінностей, формування патріотизму, національної самосвідомості, поваги до Конституції України, її законів, державної символіки; участь у молодіжному русі “Моя земля – земля моїх батьків”, формування культури міжетнічних відносин.	Бесіди та лекції з патріотичної тематики, про історію, культуру, літературу і мистецтво різних народів і країн, про їх культурні взаємозв'язки; екскурсії по історичних та літературно–мистецьких місцях Житомирщини, України; диспути про культуру міжетнічних відносин; вечори і зустрічі поколінь; відзначення ювілею просвітників, письменників, діячів літератури, науки, культури, мистецтва; Відзначення українських народних свят, обрядів; ознайомлення з традиціями і побутом народів України роз'яснення основних засад Конституції України; лекції та бесіди з питань правового виховання; зустрічі з працівниками правоохоронних органів; дискусії на тему “Молодь і закон”.
Моральне виховання	Спрямований на прищеплення й розвиток моральних почуттів, переконань, моральних норм; наслідування кращих національних традицій, звичаїв.	Свято “І буде син, і буде мати, і будуть люди на землі”; дискусія про культуру міжособистісних стосунків; бесіди про моральне обличчя сучасної людини; лекції про розвиток національних традицій, звичаїв і обрядів; “круглий стіл” “Моральні традиції українського народу”; зустрічі з діячами культури; цикл вечорів: “Світ твоїх захоплень”.
Трудове виховання	Спрямований на формування свідомої, творчої, працелюбної	Лекції і бесіди про організацію та специфіку розумової праці; самообслуговування у школі і класних кімнатах; виступи відмінників навчання з

	особистості, оволодіння основами професії.	метою обміну досвідом організації праці; бесіди учителів про організацію наукової роботи школярів (Мала Академія Наук); робота у трудовому семестрі.
Художньо–естетичне виховання	Передбачає залучення молоді до кращих зразків класичної та сучасної художньої літератури, музики, образотворчого мистецтва; розвиток художніх здібностей, емоційної сфери, почуття прекрасного, формування здатності жити і творити за законами краси	Лекції та бесіди з питань естетики, літератури та мистецтва; колективне відвідування театральних вистав, кінокартин, концертів, музеїв, художніх виставок з наступним обговоренням; зустрічі з письменниками, акторами, художниками, іншими митцями; обговорення нових художніх творів; клуби та об'єднання за інтересами; участь у художній самодіяльності; концерти в інтернатах для престарілих та інвалідів; дні естетики; виставки художньої творчості; читацькі конференції.
Екологічне виховання	Спрямований на формування основ екологічної культури, залучення молоді до активної екологічної діяльності, виховання відповідального ставлення до природних багатств України.	Бесіди, лекції з актуальних екологічних проблем; проведення природоохоронних заходів; тематичні лекції, екскурсії, виставки; робота екологічних секцій; екологічні походи; впорядкування та озеленення території навколо школи; бесіди на екологічні та санітарно–гігієнічні теми.
Формування здорового способу життя	Передбачає озброєння молоді знаннями про роль фізичної культури в житті людини, роботу по впровадженню в суспільну свідомість переваг здорового способу життя, формування національного культу соціально активної, фізично здорової та духовно багатой особистості.	Участь у туристській та красезнавчій роботі; його форми: лекції та бесіди з питань фізкультури та спорту, про здоровий спосіб життя; заняття у спортивних секціях; участь у спортивних змаганнях, спартакиадах, туристських походах та інших спортивно–масових і оздоровчих заходах; проведення запобіжно профілактичних заходів, спрямованих проти вживання алкоголю та наркотиків; профілактика шкідливих звичок; дотримання правил особистої гігієни; збереження належного санітарно–гігієнічного стану школи і класних кімнат.

Способи виховного впливу на людину. Розв'язування виховних завдань потребує вибору різноманітних поєднань методів, прийомів і засобів. Цей вибір зумовлений специфікою визначених цілей і завдань.

Основою для визначення поняття “методи виховання” є орієнтація на позицію вихователя у виборі способів виховної взаємодії. Можна виділити ряд взаємодій, які встановлюються між вихователем і вихованцями; способи впливу на характер відносин вихованця до самого себе, до своєї сім'ї; включення його в систему спілкування з однолітками; способи коректування світогляду, зміни ціннісних установок і стиля поведінки. Тобто однозначного визначення методів виховання не існує. Разом з тим, виявлена їх загальна спрямованість на зміну відношення вихованця до суспільства та самого себе, предмету або способу діяльності, до іншої людини або групи людей. Отже, метод виховання є одним з інструментів не тільки впливу, але й взаємодії. Методи виховання проявляють свій зміст шляхом

- безпосереднього впливу вихователя на вихованця (переконання, повчання, вимоги, наказ, погроза, стягнення, заохочення, особистий приклад, авторитет, прохання, порада тощо);
- створення спеціальних умов, ситуацій і обставин, які спонукають вихованця змінити власне відношення, позицію, здійснити вчинок, проявити характер;
- суспільної думки референтної групи, наприклад, класного колективу, особистісно значущого для вихованця, а також завдяки впливу авторитетної для нього людини – батька, вченого, державного діяча, просвітителя, діяча мистецтва;
- засобів масової комунікації (телебачення, друковані видання, радіо, комп'ютерна мережа тощо);
- спільної діяльності вихователя і вихованця, спілкування , гри;
- процесу навчання і самоосвіти, передачі інформації, соціального досвіду у колі родини, у процесі дружнього спілкування;
- залучення дитини до світу народних традицій, усної народної творчості, читання художньої літератури.

Вихователь обирає і використовує систему методів відповідно поставленим цілям. Оскільки вони є “інструментами дотику до особистості” (А.С.Макаренко), то при їх виборі необхідно

враховувати всі тонкощі і особливості вихованця. Ефективність розв'язування виховних задач залежить від багатьох чинників та умов, а також від послідовності і логіки застосування сукупності методів. Характеристика методів виховання вимагає певної їх класифікації. Проте ця проблема одна з найскладніших у педагогічній науці. Існують різні підходи до класифікації методів виховання. Так, І.С.Мар'єнко умовно всі методи поділяє на шість груп: а) репродуктивно-пояснювальні; б) привчання і вправи; в) проблемно-ситуативні; г) стимулювання; д) гальмування; е) керівництво самовихованням учнів. М.І.Болдирев виділяє три групи методів: а) методи переконання; б) методи організації життя і діяльності учнів; в) методи стимулювання діяльності і поведінки. Б.Т.Лихачов пропонує свій варіант класифікації методів виховання:

1. Методи організації життя і діяльності дитячого виховуючого колективу, до яких відносять: колективну, групову, особисту перспективу; колективну гру; колективні єдині вимоги; колективне самоврядування; колективне змагання; колективне самообслуговування.

2. Методи повсякденного систематичного цілеспрямованого і вільного спілкування, ділової, товариської, довірчої взаємодії у звичайних та екстремальних ситуаціях: повага, педагогічні вимоги, переконання, обговорення, розуміння, довіра, стимулювання, співчуття, застереження, критика, конфліктні ситуації.

3. Методи дитячої самодіяльності: самоорганізація духу (самоаналіз, самокритика, самопізнання, самоочищення); самоорганізація почуттів і розуму (самовиховання, самонавчання, самоволодіння); самоорганізація волі і поведінки (самообмеження, самоконтроль, самостимуляція); самовдосконалення; самоосвіта; самодисципліна.

4. Методи педагогічного і психологічного дотику вихователя до особистості дитини з метою корекції її свідомості і поведінки, стимулювання і гальмування діяльності, звернення до особистості у життєвих ситуаціях: звернення до свідомості (приклад, пояснення, очікування радості, актуалізація мрії, зняття напруги); звернення до почуття совісті, гідності, самолюбства і честі, любові, естетичного почуття, співчуття, сорому; звернення до волі і вчинку (вимога, навіювання, вправа, заохочення, покарання).

Представники соціально-педагогічного напрямку у педагогіці вважають, що методи виховання – це сукупність найбільш загальних способів розв'язування виховних задач і здійснення виховної взаємодії. Ця сукупність може бути представлена як система методів виховання і система методів педагогічного впливу. Система методів виховання включає в себе методи організації виховуючого середовища; методи організації виховуючої діяльності, взаємодії вихованців із середовищем; методи організації осмислення дитиною життя. Система методів педагогічного впливу включає в себе методи переконання, методи вправ, методи оцінювання. Відповідно до діяльності учнів, їх спілкування та компонентів виховної системи можна виділити три групи методів виховання: *методи зміни діяльності у спілкуванні, методи зміни відносин, методи зміни компонентів виховної системи.*

Методи зміни діяльності у спілкуванні – введення нових видів діяльності і спілкування (застосовується, як правило, при створенні нового дитячого колективу, а при необхідності перебудови, зміни існуючого виховного процесу відповідно до дорослішання вихованців); зміни змісту діяльності і предмету спілкування, зміни сенсу видів діяльності і спілкування (допомагає ліквідувати ситуацію втрати дітьми інтересу до діяльності).

Методи зміни відносин – інтегральні відносини (стиль життя, соціально-психологічний клімат колективу тощо) змінюються через демонстрування відносин, більш привабливих для дітей порівняно з попередніми (особистий приклад чи приклад колективу; спеціально створювані виховуючі ситуації; засоби сильного емоційного впливу, які здатні вплинути на стиль відносин). Ділові відносини змінюються через розмежування ролевих функцій учасників сумісних дій, їх прав і обов'язків, збереження традицій колективу тощо. Найскладнішим є метод змін неформальних міжособистісних відносин, які здійснюються за допомогою традиційних методів виховання – переконання, навіювання, бесіди. А також метода виховуючих ситуацій, спрямованих на зміну положення дитини у колективі, підвищення трудової згуртованості та єдності колективу, методу колективного самоаналізу тощо.

Методи зміни компонентів виховної системи (колективних цілей, у тому числі педагогічних; уявлень колектива про себе та про своє місце у навколишньому світі, про історію та перспективи подальшого розвитку). Педагоги можуть впливати на ці компоненти, ставити перед учнями нові цілі, пояснюючи сенс ідей щодо розвитку колективу, стимулюючи дитячу фантазію, створюючи нові традиції тощо.

Найбільш цілісною вважається класифікація методів виховання, розроблена групою вчених під керівництвом Ю.К.Бабанського. Вона ґрунтується на розумінні процесу виховання як цілісної діяльності. А оскільки будь-який процес діяльності складається з таких компонентів як організація діяльності, стимулювання діяльності, контроль і аналіз результатів виділяють чотири групи методів виховання:

1. Методи формування свідомості особистості (поглядів, переконань, ідеалів).
2. Методи організації діяльності, спілкування, досвіду суспільної поведінки.
3. Методи стимулювання і мотивації діяльності і поведінки.
4. Методи контролю, самоконтролю і самооцінки діяльності і поведінки.
5. У загальному вигляді цю класифікацію можна представити у вигляді таблиці:

Таблиця 2.7

Схема методів виховання (за Ю.К.Бабанським).

Методи формування свідомості особистості (поглядів, переконань, ідеалів).	Методи організації діяльності, спілкування, досвіду суспільної поведінки.	Методи стимулювання і мотивації діяльності і поведінки.	Методи контролю, самоконтролю і самооцінки діяльності і поведінки
<i>Методи різнобічного впливу на свідомість, почуття і волю учнів з метою формування у них поглядів і переконань</i>	<i>Методи, що передбачають організацію діяльності і формування досвіду суспільної поведінки</i>	<i>Методи, що виконують функції регулювання, коригування і стимулювання поведінки і діяльності вихованців</i>	<i>Методи, що допомагають вивчити рівень досягнутих результатів, виявити якість виховних впливів</i>
Словесні методи: бесіда, лекція, диспут; метод прикладу	Педагогічна вимога (пряма, опосередкована); суспільна думка колективу; привчання; вправи; доручення; створення виховуючих ситуацій; ділові ігри.	Змагання; заохочення; покарання; суспільна думка.	Педагогічне спостереження; бесіда; опитування (письмове, усне); аналіз результатів суспільно-корисної праці; виконання доручень; створення виховуючих ситуацій; самоаналіз; самозасудження; самопереконання.

Прийоми виховання – складова частина методу, що забезпечує застосування його до певних умов. Тому деякі дослідники розглядають методи виховання як певну сукупність прийомів виховної взаємодії з вихованцями. Методи та прийоми можуть у конкретних педагогічних ситуаціях переходити один в один.

Методи виховання слід відрізнити від засобів виховання. Засоби виховання – це ті об'єкти матеріальної і духовної культури, які використовуються вихователем при розв'язуванні виховних завдань. До них можна віднести: предмети, твори духовної і матеріальної культури (наукові посібники, книжки, періодичні видання, твори мистецтва); слово вихователя, різноманітні види діяльності; навчання, гра, художня самодіяльність, спорт; конкретні заходи (вечори, політінформації, збори). Ці засоби використовуються в процесі реалізації того чи іншого методу.

Процесуальний компонент технології.

Ефективність професійної підготовки майбутніх учителів суттєво залежить від організаційних форм навчальної роботи. У вищому навчальному педагогічному закладі освіти формами організації навчального процесу є лекція, семінар, лабораторний практикум, індивідуальні та групові консультації, колоквиуми, ділові ігри, навчальні конференції тощо.

Лекція. Це розгорнутий і організований у доступну форму систематизований виклад навчального матеріалу, будь-якого питання, теми, розділу, предмета, сутності тієї чи іншої проблеми. До структурної побудови лекції можна віднести: формулювання теми, повідомлення плану, рекомендованої літератури для самостійної роботи і поступовий виклад матеріалу відповідно до плану запропонованої роботи. Доцільно застосовувати при організації навчального процесу різні види лекцій.

Види лекцій.

1. Вступна лекція дає цілісне уявлення про навчальний предмет, орієнтує студента в системі роботи з курсу педагогіки. Лектор знайомить студентів з призначенням, завданнями курсу, його роллю і місцем у системі підготовки спеціаліста. Дається стислий огляд курсу, етапи розвитку педагогічної науки, досягнення у цій сфері наукової думки, імена видатних вчених, викладаються перспективні напрями дослідження. На цій лекції зазначаються методичні та організаційні особливості роботи у межах курсу, а також аналізується навчально-методична література.

2.Лекція-інформація. Орієнтована на виклад і пояснення студентам наукової інформації, яка потребує осмислення і запам'ятовування. Це найбільш традиційний тип лекцій у практиці вищої школи.

3.Оглядова лекція - це систематизація наукових знань на високому рівні. У процесі викладу матеріалу розкриваються внутрішні і міжпредметні зв'язки. Стрижнем теоретичних положень є науково-поняттєва і концептуальна основа всього курсу.

4.Проблемна лекція. Знання вводяться за допомогою проблемного питання, задачі, ситуації. При цьому процес пізнання студентів у співробітництві і діалозі з викладачем наближається до дослідницької діяльності. Зміст проблеми розкривається шляхом організації пошуку її вирішення або аналізом та узагальненням традиційних і сучасних точок зору.

5.Лекція-візуалізація являє собою візуальну форму подання лекційного матеріалу засобами ТЗН або аудіовідеотехніки.

6.Бінарна лекція - різновид викладу матеріалу у формі діалогу двох викладачів (як представників різних наукових шкіл) або вченого і практика, викладача і студента.

7.Лекція із попередньо запланованими помилками розрахована на стимулювання студентів до постійного контролю за інформацією, що викладається (пошук помилки: змістової, методологічної, методичної). Наприкінці лекції проводиться діагностика слухачів і аналіз зроблених помилок.

8. Лекція-конференція проводиться як науково-практичне заняття із заздалегідь поставленою проблемою і системою доповідей тривалістю 5-10 хвилин. Кожен виступ являє собою логічно закінчений текст у межах програми, що запропонована викладачем. Сукупність представлених виступів дозволяє всебічно висвітлити проблему. У кінці лекції викладач підводить підсумки самостійної роботи і виступів студентів, формулює основні висновки.

9. Лекція-консультація може проходити за різним сценарієм. Перший варіант – за типом “питання-відповіді”; другий – за типом “питання – відповіді – дискусія”. Охоплює три напрями: виклад нової інформації лектором, постановка питання, організація дискусії для пошуку відповідей на запропоновані питання.

Існують і інші види лекцій (див. Таблицю 2.8).

Вимоги до лекції:

- високий науковий і світоглядний рівень інформації, що викладається;
- великий обсяг чітко і щільно систематизованої переробленої сучасної наукової інформації;
- доказовість і аргументованість висловлюваних суджень;
- достатня кількість наведених переконливих фактів, прикладів, текстів, документів;
- чіткість і ясність викладу думок і активізація мислення слухачів, постановка питань для самостійної роботи з проблем, що обговорюються;
- аналіз різних підходів щодо розв'язування поставлених проблем;
- виділення головних думок і положень, формулювання висновків;
- аналіз базових понять теми;
- надання можливості студентам слухати, осмислювати і стисло занотовувати інформацію;
- встановлення педагогічного контакту з аудиторією, використовуючи дидактичні матеріали і технічні засоби;
- застосування основних матеріалів, конспекту, блок-схем, креслень, таблиць, графіків.

Побудована за такими вимогами лекція дає змогу студентам краще зрозуміти логіку педагогічних дисциплін, їх структуру, закласти фундамент для подальшого вивчення науково-методичної літератури шляхом самоосвіти.

Семінарське заняття – один з основних видів навчальних практичних занять студентів при вивченні педагогіки. Метою семінара є певний синтез опрацьованої студентами літератури, співвіднесення її з матеріалом лекцій, формування у майбутніх учителів уміння критично оцінювати різні джерела знань. Чіткий порядок питань у плані семінару необхідний студенту у підготовці до заняття для усвідомлення логіки теми, послідовності її розвитку. На семінарі доцільно розглядати найбільш дискусійні проблеми. Основною метою цього виду навчальних занять є не стільки перевірка знань, скільки розвиток самостійності мислення студентів, уміння відстоювати свою власну позицію. Семінарське заняття є найбільш складною формою організації навчального процесу. Йому притаманні чотири основні функції, а саме: 1)поглиблення, конкретизація і систематизація знань, набутих студентами на попередніх етапах навчання (лекції, самостійна робота, консультації); 2)розвиток навичок самостійної роботи, формування творчого мислення; 3)розвиток уміння

формулювати і відстоювати свою думку; 4) контроль за ступенем та характером засвоєння матеріалу студентами.

Таблиця 2.8

Форми організації навчання студентів при вивченні розділу “Теорія і методика виховання”.

Форми організації навчання студентів		
Лекція	Семинар	Практичне заняття
Інформаційна лекція; лекція – візуалізація; лекція-консультація; лекція-дискусія; лекція-бесіда; лекція-експеримент; лекція-“прес-конференція”; лекція-діалог; проблемна лекція; лекція з розглядом педагогічних ситуацій; лекція з запланованими помилками; лекція з використанням мозкової атаки; кінолекція.	Семинар-диспут; семінар запитань і відповідей; семінар – конференція.	Практичне заняття – ділова гра; Практичне заняття – розв’язування педагогічних задач; проблемне заняття; лабораторні заняття у школі; заняття – конкурс педагогічної майстерності; заняття – тренінг; заняття – захист творчих робіт.

Засвоєння різноманітних форм та методів активного навчання допомагає майбутнім педагогам швидше набути професійного досвіду, глибше усвідомити соціальне призначення професії вчителя. Саме тому до кожного практичного заняття доцільно розробляти практичні завдання, спрямовані на розвиток мислення майбутніх вчителів та формування практичних умінь і навичок виховної роботи з дітьми, підлітками, юнаками. На практичних заняттях широко використовуються активні методи навчання, зокрема аналіз педагогічних ситуацій і педагогічних виховних задач.

Виховна задача – це мета, що задається педагогом у визначених умовах (ситуації), яка передбачає перехід вихованця з вихідного рівня на якісно новий рівень розвитку його вихованості. Виховна задача є результатом усвідомлення педагогом утруднення, яке виникло у певній ситуації, і яке не має однозначного розв’язання. Подолання утруднення відбувається шляхом знаходження оптимального способу його розв’язку. Виховна задача ґрунтується на меті, яка передбачає своїм результатом не тільки усунення конфлікту, але й виникнення потреби суб’єкту діяльності у самовихованні, саморозвитку.

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки відбуваються спроби класифікування педагогічних виховних ситуацій, задач (А.П.Акімова, Ю.К.Бабанський, Н.В.Кузьміна, Л.В.Кондрашова та ін.). Під типологією виховних задач розуміємо класифікацію, яка являє собою співвідношення між різними типами виховних задач. За основу пропонованої класифікації взято ті відношення, що виникають між основними компонентами задачі (її предметом і вимогою) та тим, хто її розв’язує, так звані *віднесені задачі*. Вони поділяються на зовнішні та внутрішні. *Зовнішня задача* – це задача, що виникає у реальній педагогічній діяльності у вигляді утруднення, яке відчуває педагог під час своєї роботи. Задача набуває виховного характеру тоді, коли вчитель спроможний цілеспрямувати умови ситуації таким чином, що вони перетворюються на стимулюючий фактор розвитку особистості учня. *Внутрішня виховна задача* (відносно педагога) – це задача, що сформульована самим педагогом на основі вимог, які поставлені ззовні, наприклад, на основі суспільних вимог. Відносно учня ця задача спочатку виступає як зовнішня. Проте, якщо вона сприймається вихованцями як керівництво до практичної дії, то з зовнішньої перетворюється на внутрішню.

На практичних заняттях з педагогіки при вивченні розділу “Теорія і методика виховання” широко використовуються розвивальні методи навчання і, перш за все, педагогічні виховні задачі, які є “основною клітиною” педагогічної діяльності і які безпосередньо спрямовані на формування необхідних учителю умінь. Розв’язуючи задачі, студенти вчаться аналізувати, моделювати, конструювати, регулювати, організовувати свою навчально-виховну діяльність і поведінку учнів. Розв’язання виховної задачі має чіткий алгоритм, з яким студенти знайомляться на перших же заняттях і який допомагає їм аналізувати проблему на науково-педагогічному рівні. Цей процес відбувається за такими етапами:

1. Орієнтація в ситуації, її діагностика.
2. Аналіз вихідних даних: місце ситуації у цілісному процесі педагогічної діяльності, характеристика дій вихованців, вихователів, їхніх взаємостосунків. Усвідомлення мотивів вчинків, мети діяльності.
3. Виявлення головної суперечності, постановка і формулювання проблеми.
4. Висунення припущень, гіпотез, їх обґрунтування.

5. Вибір системи засобів, методів розв'язування педагогічної проблеми.

6. Проектування наслідків її вирішення.

Педагогічні задачі, які пропонуються студентам, повинні бути різного рівня складності і передбачати різні види діяльності, починаючи з репродуктивної і поступово переходячи до творчої діяльності. Для прикладу, наводимо варіанти виховних задач за рівнями продуктивного розв'язку.

Задача 1.

У 6-му класі стало доброю традицією всі справи вирішувати і проводити колективно. Перед проведенням справи у класі відбувається стартова бесіда, на якій спільно вирішують: що робимо, як робимо, для чого робимо. Обираються відповідальні, розподіляються доручення, враховуючи можливості й інтереси кожного. Тому всі із захопленням беруть участь у справах класу. І в цьому немає нічого дивного, оскільки справи не нав'язуються кимось згори, а кожен пропонує, що і як він хоче зробити. Наприкінці тижня проводяться збори-вогники, на яких обговорюється, що доброго було зроблено колективно, планується подальша робота.

Оцініть таку організацію життя класного колективу. Якою є роль і завдання класного керівника за такої організації життєдіяльності дітей? Організація колективних творчих справ потребує:

а) допомоги класному керівнику, який детально планує, регламентує, контролює всі справи класу, діяльність кожного учня;

б) поступової передачі дітям ініціативи у виборі й організації колективної діяльності, навчання їх способам організації колективних творчих справ;

в) з самого початку надання дітям цілковитої свободи в організації самоврядування в класі.

Оберіть правильну, на вашу думку, відповідь, аргументуйте її.

Задача 2.

У старших класах однієї із шкіл класними керівниками було проведено анкетування щодо визначення ідеалу молодих людей. Результати опитування засвідчили, що значна частина старшокласників (70%) втратила свої ідеали. Разом з тим, на питання "Ваш улюблений герой, взірць, ідеал", вони назвали героїв телесеріалів (35%), сильну особистість американізованого типу (30%), героїв мультфільмів (20%), героїв літературних творів (10%).

Старшокласники, водночас, зазначили, що духовних і моральних якостей їм допомагають набути батьки, родичі, друзі, вчителі. Отримані тенденції співпадають з результатами наукових досліджень.

Розкрийте суперечності морального виховання старшокласників і пов'язані з ними недоліки у їх духовному розвитку. Назвіть доцільні методи і прийоми морального виховання щодо формування гуманістичного ідеалу людства.

Задача 3.

Змоделюйте план проведення родинного свята з дітьми середнього шкільного віку, використовуючи методика колективних творчих справ (КТС).

Які засоби педагогіки, на Ваш погляд, доцільно використовувати з метою гармонізації стосунків дітей з батьками? Що Вам відомо про організацію такої роботи у Павлівській середній школі В.О.Сухомлинським, відомими педагогами, педагогічними колективами?

Активізують мислення студентів і стимулюють їх до самостійної пошукової роботи **проблемні запитання**. Проблема, з філософської точки зору, це такий різновид питання, відповідь на яке не утримується у набутому досвіді суб'єкта і тому потребує відповідних практичних і теоретичних дій, які відрізняються від простого інформаційного пошуку. Тобто, виникає певне утруднення, ліквідувати яке за допомогою наявної бази знань студент не може. Це свідчить про недостатність досягнутого рівня знань. Тому проблема визначається як знання про незнання та виникнення необхідності усунути протиріччя. Використання проблемних питань на практичних заняттях з педагогіки допомагає підвищити пізнавальний інтерес студентів до вивчення теорії виховання, вчить їх мислити діалектично, робить істину доказовою, а знання усвідомленими, формує активну, творчо думаючу особистість. Для прикладу, варіанти проблемних питань:

1. На думку деяких науковців поняття "розумове виховання" дублює поняття "навчання", оскільки завдання розумового виховання співпадають з функціями навчання. Чи погоджуєтесь Ви з цією думкою? Відповідь аргументуйте.

2. Порівняйте поняття "педагогічна ситуація" і "педагогічна задача". У чому полягає спільне і відмінне між цими поняттями? Відповідь аргументуйте.

3. Сім'я має великий вплив на формування особистості. У одній і тій самій сім'ї виростають різні за особистісними якостями діти. Чому?

Вчитель завжди діє в конкретних ситуаціях, тому важливо ще у період навчання у вищому педагогічному закладі освіти навчити студентів бачити ситуацію, аналізувати її, виділяти провідні ідеї, які лежать в основі пошуку її розв'язання, розробляти конструктивні схеми і варіанти практичних рішень. Метод *моделювання фрагментів виховних заходів* пропонує використання таких завдань, які передбачають розв'язування проблеми професійної спрямованості; у студентів значно підвищується професійний інтерес, актуалізуються наявні знання, закріплюються навички педагогічного аналізу і узагальнення, розвиваються педагогічні здібності.

Включення студентів у ситуації професійної спрямованості, а саме таким і є моделювання фрагментів виховних заходів, створює умови, в яких майбутні вчителі отримують можливість самостійно аналізувати педагогічні процеси, опрацьовувати шляхи встановлення контакту, прийоми створення певного емоційного стану та його корекції, способи вирішення типових ситуацій взаємодії.

Моделювання фрагментів виховних заходів дає змогу сформувати основу рольової поведінки майбутнього вчителя. В педагогіці під моделюванням фрагментів виховних заходів розуміють спеціально організовану і педагогічно керовану діяльність, де у створеній ігровій ситуації імітується певний реальний навчально-виховний процес. Цей метод дозволяє розкрити перед студентами соціальний зміст учительської професії, основні її кваліфікаційні характеристики, забезпечує тісний зв'язок педагогічної теорії з шкільною практикою і дає можливість побачити типові труднощі, з якими вчитель зустрічається в своїй повсякденній практиці, а також визначити шляхи їх подолання.

Моделювання фрагментів виховних заходів допомагає створити такі умови, коли вибір засобу-розв'язку досягається шляхом використання студентами теоретичних знань, набутих у процесі вивчення педагогічних дисциплін. Це формує потребу використовувати теорію при виборі оптимальних засобів і прийомів педагогічного впливу, орієнтовної основи професійної поведінки.

Важливого значення в системі підготовки вчителя-вихователя набуває *ділова гра*. Вона становить собою форму відтворення предметного і соціального змісту та моделювання стосунків, характерних для педагогічної роботи. В ході проведення гри розгортається особлива ігрова діяльність у вигляді імітаційної моделі, яка відтворює умови і динаміку протікання учительської професії. Водночас формуються особистісні якості вчителя. В умовах спільної роботи кожний студент виробляє навички соціальної взаємодії, ціннісні орієнтації, установки, притаманні фахівцеві. Ігрова модель потрібна для забезпечення особистісного включення студентів у процес навчання, спрямований на оволодіння предметним змістом професійної діяльності. Але предметний зміст завжди є змістом спільної праці спеціалістів, тому через ігрову модель засвоюється і соціальний зміст майбутньої роботи. Ділова навчальна гра є насамперед "інструментом" розвитку теоретичного і практичного мислення спеціаліста, здатного аналізувати складні умови педагогічної дійсності, ставити і розв'язувати нові для майбутніх фахівців професійні задачі. Такий підхід формує у студентів цілісне уявлення про вчительську роботу.

Пропонуємо розробку однієї з таких ігор.

Ділова гра "Учитель, якого чекають".

Завдання гри: колективне обговорення основних вимог, які ставляться перед учителем у сучасних умовах, розробка його моделі, вироблення вмінь вести дискусію, аналіз шляхів оволодіння педагогічною майстерністю.

Учасники гри: студенти, які виконують ролі заступника директора з навчально-виховної роботи, учителів-предметників, класних керівників, учнів, батьків, студентів, експертів.

Опис гри.

Це колективна гра, яка проводиться у формі "зустрічі за круглим столом". У ній беруть участь всі студенти групи, яким пропонуються орієнтовні питання для дискусії:

1. Які вимоги повинен задовольняти сучасний учитель національної школи (думки всіх учасників зустрічі)?
2. Що дає майбутньому вчителю вивчення історії педагогіки, педагогічної спадщини минулого?
3. Розкрийте сутність поняття "педагогічна майстерність".
4. У чому полягають особливості майстерності вихователя на думку А.С.Макаренка?
5. Виділіть основні ідеї книги В.О.Сухомлинського "Сто порад вчителю".
6. Наскільки сучасні думки А.С.Макаренка та В.О.Сухомлинського про педмайстерність?
7. Якого педагога Ви можете назвати майстром своєї справи?
8. Чи потрібен школі "середній" учитель?
9. Ваше ставлення до роботи педагогів-новаторів?

10. Що треба змінити у підготовці вчителя відповідно до сучасних вимог?

11. Якою, на Вашу думку, повинна бути модель сучасного вчителя?

Викладач разом із студентами виділяє ініціативну групу на чолі з ведучим для підготовки дискусії. Ведучий – це, як правило, найбільш підготовлений у професійному плані студент, який уміє орієнтуватися в ситуації і володіє певними навичками проведення дискусії. Далі розподіляються ролі і проводиться інструктаж щодо проведення обговорення.

Тактика гри: програвання доручених ролей всією групою, яка поділяється на безпосередніх виконавців, а також спостерігачів-експертів, які будуть аналізувати гру з професійної точки зору.

Інструкція викладачеві – керівнику гри. Він повинен:

1. Чітко уявити, яку мету треба здійснити за допомогою гри.
2. Визначити тематику її відповідно до плану практичного заняття.
3. Спільно із студентами обрати ведучого, враховуючи його ерудицію, практичний досвід, достатню теоретичну підготовку з проблеми, що обговорюється.
4. Ознайомити студентів із сценарієм, змістом і методикою проведення гри, доручити ведучому розподілити всі основні ролі, визначити стратегію для кожного учасника.
5. Провести необхідні групові та індивідуальні консультації, особливо в плані підготовки дискусії, обґрунтуванні тез та аргументів, надати допомогу у формулюванні питань.
6. Вводити експромти у ході зустрічі, враховуючи непередбачені ситуації, вирішення яких вимагає від ведучого, учасників дискусії швидкої орієнтації. У міру необхідності впливати на хід обговорення допоміжними проблемними питаннями. Тим самим викладач виконує функції лектора, консультанта, імпровізатора, учасника, лідера, арбітра дискусії.
7. Після закінчення гри разом із студентами проаналізувати її хід.

Інструкція ведучому.

1. Уважно вивчити рекомендовану літературу з проблем педагогічної майстерності. Підібрати спірні факти, ситуації.
2. Оволодіти методикою проведення дискусії й передусім:
 - а) продумати питання, які повинні бути чітко визначені, мати приховані супречності, відрізнятися полемічністю;
 - б) підготувати коротке вступне слово, в якому мотивувати постановку полемічних питань;
 - в) у ході дискусії керувати полемікою, спрямовувати її, фіксувати й оцінювати думки виступаючих, відчувати їх настрій, бути готовим запропонувати одну-дві неоднозначні ситуації;
 - г) продумати заключне слово, в якому відбити підсумки обговорення та думок його учасників.
3. Ознайомити всіх з правилами ведення дискусії.

Інструкція учасникам гри.

1. Добре уявити свою роль, вміти перевтілюватися.
2. Підготувати себе для цього теоретично, ознайомившись з науковою літературою, працями вітчизняних учених, передовим педагогічним досвідом.
3. Демонструвати чіткий зв'язок теорії з практикою, виступи мають бути діловими, доказовими, обґрунтованими, літературно обґрунтованими.
4. Проаналізувати вимоги до сучасного вчителя, суть педагогічної майстерності з різних позицій: заступника директора школи з навчально-виховної роботи, вчителя-предметника, класного керівника, студента, учня, батьків.

Інструкція експертам.

1. Вести спостереження за ходом зустрічі, глибоко вивчити рекомендовану літературу, орієнтуватися в теорії і практиці обговорюваної проблеми.
2. Бути тактовними в оцінці дій всіх учасників гри, дати їй оцінку з точки зору вдосконалення професійних знань та вмінь.

Загальна підсумкова дискусія.

В обговоренні беруть участь всі студенти групи. Оцінюються:

- роль ведучого, його вміння вести ділову гру, додержання ним професійної етики, культури спілкування;
- виступи заступника директора, вчителів, учнів;
- заключне слово ведучого, його вміння дати принципову оцінку всім виступам, зробити узагальнення, підготувати рекомендації з даної проблеми;
- гра з точки зору підвищення професійної підготовки майбутніх учителів.

Ділова гра “Учитель, якого чекають” допомагає студентам краще усвідомити специфіку обраної професії, сутність педагогічної майстерності, осмислити сучасні вимоги до вчителя

національної школи, його роль у становленні особистості підростаючого покоління. Отже, спільне обговорення проблеми учительської майстерності дає змогу майбутнім педагогам розвинути фахове теоретичне і практичне мислення, основи професійної етики.

Останнім компонентом технологічної побудови розділу “Теорія і методика виховання” є *контрольно-оцінний блок*, який передбачає включення до процесу навчання питань, тестів, анкет, які дозволяють визначити рівень засвоєння студентами матеріалу з даної теми. Тестове завдання, як правило, складається із завдання на діяльність даного рівня та еталона. Порівняння відповіді з еталоном дає змогу визначити коефіцієнт засвоєння, за яким можна судити про завершеність процесу навчання. Сюди включаються тести на пізнавання, розпізнавання, класифікації, підстановки, тести конструктивного типу, тести “типова задача”, тести-задачі. Для прикладу, варіанти тестів за рівнем складності:

1. Перерахуйте категорійні ознаки поняття “виховання”.

а. _____ в. _____

б. _____ г. _____

2. Процес виховання – це...

а) передача досвіду життєдіяльності одного покоління іншому;

б) вплив вихователя на вихованця з метою прищеплення відповідних якостей;

в) спільна діяльність вихователя і вихованця з метою формування всебічно розвиненої особистості.

3. Відтворіть належну послідовність етапів проведення колективностворчої справи:

а) колективне підведення підсумків;

б) колективне планування;

в) попередня робота класного керівника;

г) колективна підготовка справи, свята;

д) колективне проведення справи, свята.

4. Вставити пропущені слова у наведені визначення:

Виховання – це ... процес ... вихователя і вихованців з метою

БЛОК ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМІНЬ.

ГНОСТИЧНІ ВМІННЯ

1. Вивчати і аналізувати психолого-педагогічну літературу, різні педагогічні концепції, підходи до процесу виховання.

2. Формулювати провідні цілі виховної роботи згідно із зростаючими вимогами суспільства і практичними вимогами школи, СПТУ.

3. Аналізувати педагогічну ситуацію і причини, що її викликають.

4. Виділяти та формулювати педагогічні, а також виховні задачі, що виникають у вигляді труднощів, протиріч у педагогічній діяльності (ситуації).

5. Вивчати, обмірковувати індивідуальні, вікові, природні особливості своїх вихованців.

6. Правильно сприймати и аналізувати події життя вихованців, їх поведінку, мотиви та причини вчинків.

7. Складати обґрунтовані психолого-педагогічні характеристики класу, групи, окремого учня.

8. Оцінювати результати розв’язування педагогічних задач (у тому числі виховних) з різних сторін.

9. Аналізувати свою виховну діяльність, її сильні та слабкі сторони.

10. Навчати вихованців інтерпретувати (пояснювати) свою поведінку і вчинки, а також поведінку і вчинки інших людей.

ПРОЕКТУВАЛЬНІ ВМІННЯ

1. Спільно з вихованцями складати перспективну програму розвитку колективу класу, групи (план виховної роботи).

2. Формулювати систему виховних завдань у роботі з колективом учнів.

3. Проектувати програму індивідуального розвитку вихованців на основі їх всебічного вивчення.

4. У процесі виховної роботи моделювати зміст виховної інформації та способи її подання вихованцям (наприклад, класні години, бесіди, зустрічі).

5. Моделювати можливі педагогічні ситуації, моделі поведінки своїх вихованців та способи педагогічного впливу на них.
6. Проектувати свою виховну діяльність на певний період.
7. Проектувати форми та методи самоосвіти, самовиховання та саморозвитку особистості.
8. Навчати вихованців прогнозувати результати своїх дій і вчинків, передбачати можливі ускладнення у реальному житті.
9. Навчати вихованців моделювати різні форми виховної роботи, колективні творчі справи.

КОНСТРУКТИВНІ УМІННЯ.

1. Реалізувати поставлені завдання, цілі, програму розвигку колективу і окремих учнів добором змістовної виховної інформації, форм і методів виховної роботи.
2. Уміло добирати методи, прийом педагогічного впливу, взаємодії відповідно до індивідуальних особливостей кожного вихованця, стимулюючи його саморозвиток, самовиховання.
3. З метою ефективного розв'язування педагогічної ситуації (виховної задачі) намагатися знаходити найбільш оптимальні (переважні) способи досягнення бажаного результату.
4. На кожному етапі педагогічної діяльності виділяти найсуттєвіше (також і у виховній діяльності), уміти бачити у випадковому факті суть.
5. Передавати учням ініціативу у відборі та композиційній побудові змісту, форм і методів діяльності, що передбачається (пізнання, праця, гра) або колективної творчої справи.
6. Планувати свою виховну діяльність на період, що передбачається, вміти її перебудувати з урахуванням динамічності виховного процесу та змін, що відбуваються у суспільстві.
7. Навчати вихованців знаходити оптимальні способи розв'язування ситуацій, що виникають у реальному житті.
8. Навчати вихованців виділяти головні напрями у своїй життєдіяльності.

КОМУНІКАТИВНІ УМІННЯ.

1. Прихилати учнів до себе, встановлювати з ними доброзичливі взаємостосунки співробітництва, довіри.
2. Проявляти педагогічний такт як вираз єдності вимог до вихованця у розв'язанні різних питань виховання і навчання.
3. Уміло орієнтуватися у педагогічних ситуаціях, знаходити гуманні способи їх розв'язання.
4. Встановлювати доброзичливі стосунки зі своїми колегами, однокурсниками.
5. Будувати педагогічно доцільні стосунки з батьками учнів.
6. Управляти власними емоціями та поведінкою під час взаємодії з учнями.
7. Зберігати почуття гумору в різних ситуаціях.
8. Учити вихованців бути тактовними, гнучкими у поведінці, знаходити гуманні способи спілкування з ровесниками та дорослими (вміти жити серед людей).
9. Стимулювати і розвивати в учнів інтерес до с виховної справи, що передбачається.

ОРГАНІЗАТОРСЬКІ ВМІННЯ.

1. Сприяти розвитку и об'єднанню учнівського колективу.
2. Вміти самостійно приймати і здійснювати правильні рішення в різних педагогічних ситуаціях.
3. Разом з учнями вміло організовувати їх щоденну життєдіяльність, наповнюючи її цікавими і корисними думками, творами справами.
4. Поступово передавати вихованцям відповідальність і контроль за своєю поведінкою та вчинками.
5. Засобами навчальної і позанавчальної діяльності спонукати кожного вихованця розвивати свої інтереси, допомогти захопитись якоюсь корисною та цікавою справою згідно зі своїми задатками, здібностями і, таким чином, створити основу для осмисленого вибору майбутньої професії.
6. Стимулювати накопичення учнями соціального досвіду, позитивних звичок поведінки, відповідальності, ініціативи, активності.
7. Ставити своїх вихованців в умови, що сприяють розвитку в них прагнення до самовиховання, самоудосконалення.
8. Організувати себе, свою діяльність і час у процесі виховної роботи з учнями.

9. Навчати вихованців орієнтуватися у різних ситуаціях і самостійно приймати зрілі рішення в умовах складності, мінливості реального життя.
10. Навчати учнів способам організаторської діяльності.

БЛОК ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ РИС.

Вивчення даного розділу передбачає формування гуманістичної професійно-педагогічної спрямованості, зокрема педагогічної культури та етики, ерудованості, інтересу до виховної роботи, любові до дітей, чуйності, переконаності, відповідальності, педагогічного мислення.